

MUNKKANYAG

JOG ÉS IGAZGATÁS I. ÁLLAM ÉS JOGTUDOMÁNYOK–,
NEMZETKÖZI JOG–, EURÓPA UNIÓS JOG–, ÉS A POLGÁRI
JOG ALAPJAI

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Ön közrendvédelmi rendőrként járőrtársával szolgálatot lát el a Budapesti Rendőr-főkapitányság X. Kerületi Rendőrkapitányság állományában. A járőrszolgálat teljesítése közben 22.05 órakor a Bp. X. Bihari út 33, sz . előtt igazolásra szólít fel egy arra haladó személyt. Adatainak ellenőrzése során az ügyelet közli, hogy nevezett körzését rendelte el a Pesti Központi Kerületi Bíróság Pk kb. 2013–54/112/2010. számon

Mit kell tennie a helyszínen? Milyen intézkedések megtétele szükséges, azokat milyen sorrendben hajtja végre? Milyen utasításokat ad járőrtársa részére? Milyen állampolgári jogok korlátozása válik szükségessé? Milyen állampolgári jogok betartására kell fokozott figyelemmel lennie?

1. ábra. Az elfogás végrehajtása!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

ALKOTMÁNYJOG

Az alapvető jogok csoportosítása, korlátozása

A jogirodalomban is gyakran szinonimaként használatosak az „emberi-, állampolgári-, és az alapvető jog” fogalmak. Emberi jognak tekintjük az ember veleszületett és elidegeníthetetlen jogait, amelyek függetlenek az állampolgárságtól. Ezzel szemben az állampolgári jogok az állam közhatalmának gyakorlása közben keletkeznek, amelyeket az adott ország jogrendszere kizárólag az állampolgárai számára biztosít.² A XX. század végének jogirodalmában vált általánosan ismertté az ún. „alapvető jogok” kifejezés, amely az adott állam alkotmányában jelenik meg. Ebben az értelemben az állampolgári jogokat alapvető jogoknak nevezik.

¹ <http://www.aquasteel.hu/website/biztonsag.html>

² **Dr. Kilényi Géza:** Közigazgatási szakvizsga: Általános közigazgatási ismeretek I. kötet. A központi állami szervek rendszere 14. o.

Az egyes állampolgári jogok jellegükre és tartalmukra tekintettel sorolhatók be az adott jogcsoportokba. Az egyik klasszifikációs megoldás az állam közhatalma által biztosított cselekvési lehetőségeket tekinti kiindulópontnak. Ennek alapján az alapjogok négypólusú felosztása ismert:³ szabadságjogok; gazdasági, szociális és kulturális jogok; az állami tevékenységben részvételt biztosító jogok; az állampolgárok egyenjogúsága.

Az Alkotmány 8. §-ának (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége. Az Alkotmány 8. §-a (2) bekezdésének szerint alapjog lényeges tartalmát törvény nem korlátozhatja. Az Alkotmány alapjogi fejezete az egyes jogok felsorolásakor nem határozza meg, hogy mi tartozik az adott jog lényeges tartalmi körébe. E tárgykörben az alkotmánybíróság határozatai nyújtanak útmutatást.

Az Alkotmány 8. §-ának (4) bekezdése rendelkezik arról, hogy mely alapvető jogok gyakorlása nem függeszthető fel és nem korlátozható még rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem. A következő alapjogok tartoznak ebbe a körbe: az élethez való jog, az emberi méltósághoz való jog, a személyes szabadsághoz és biztonsághoz való jog, az ártatlanság védelme, büntető eljárásban a védelemhez való jog, a visszamenőleges hatályú büntető jogszabály alapján bűnösnek nyilvánítás és büntetés tilalma, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága, a férfiak és a nők egyenjogúsága, a szülők joga gyermekük nevelésének megválasztására, a nemzeti és etnikai kisebbségek alkotmányos jogai, a magyar állampolgárságtól való önkényes megfosztás, illetőleg a magyar állampolgároknak az ország területéről való kiutasítására irányuló tilalom.

Az Alkotmány 8. § (1) bekezdés második fordulata az emberi jogok érvényesülése és az állami magatartás kapcsolatát írja le. Az állam oldaláról egyrészt megfogalmaz egy negatív kötelezettséget: az alapjogok tiszteletben tartását, másrészt megfogalmaz egy pozitív kötelezettséget, mégpedig az alapjogok védelmi kötelezettségét.

Az emberi jogok érvényesítésére széles eszközrendszer áll rendelkezésre. Ennek két alapvető formája; a jogi eszközökkel megvalósuló állami jogérvényesítés és a civil társadalom rendelkezésére álló eszközrendszer. Az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos állami döntések elleni kifogások az Alkotmánybíróság vagy a bíróságok előtt érvényesíthetők.

Az egyes alapvető jogok és kötelességek

Az alapvető jogok

- az élethez való jog;
- az emberi méltósághoz való jog;
- a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog;
- a jogorvoslati jog;

³ Kukorelli im. 141.o

- a tulajdonhoz való jog;
- a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga;
- a személyiséghez kapcsolódó jogok;
- a gondolat, a lelkiismeret és a vallásszabadsághoz való jog;
- az egyenjogúsághoz való jog;
- a petíciós jog;
- az egyesülési és a gyülekezési jog;
- a szólás és sajtószabadság;
- a választójog;
- a helyi önkormányzás joga;
- a munkához való jog;
- a pihenéshez való jog;
- az egészséghez való jog;
- a szociális biztonsághoz való jog;
- a művelődéshez való jog.

Az **élethez való jog** az alapvető jogok alappillére,⁴ melyről így szól az Alkotmány az „Alapvető jogok és kötelességek” című XII. fejezet 54. § (1) bekezdése: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani”.

Az Alkotmánybíróság⁵ az **emberi méltósághoz való jogot** az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekintette. Rámutatott, hogy a modern alkotmányozás, illetve alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival együtt nevezi meg, pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, valamint a magánszférához való jogként.

A **szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jogot** az állam elsődlegesen saját hatóságainak és szerveinek önkényes fellépésével szemben szavatolja, de az államra hárul az a kötelezettség is, hogy megteremtse az egyének számára a személyi biztonsághoz való jog érvényesülésének feltételeit. A személyi szabadságtól való megfosztás körében alkotmányos követelmény, hogy erre csak törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján kerülhet sor.

⁴ Az emberi élethez való jogról bővebben lásd: a halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozatot, valamint az abortusszal összefüggő rendelkezések alkotmányellenességét vizsgáló 64/1991. (XII. 17.) AB határozatot.

⁵ A 8/1990. (IV. 23.) AB határozatában

Az Alkotmány XII. fejezetének 57. § (5) bekezdése szerint: „A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A **jogorvoslati jogot** – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.”

Az Alkotmány I. fejezete⁶ az általános rendelkezések között deklarálja a **tulajdonhoz való jogot**. Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet. Garanciális jelleggel az Alkotmány biztosítja az öröklés jogát. Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül. A Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát. A magyar állam tulajdona nemzeti vagyon, az állam kizárólagos tulajdonának, valamint kizárólagos gazdasági tevékenységének körét törvény határozza meg. Az állam támogatja az önkéntes társuláson alapuló szövetkezeteket, elismeri a szövetkezetek önállóságát, tiszteletben tartja az önkormányzatok tulajdonát.

Az Alkotmány alapvető jogként fogalmazza meg, hogy mindenkit, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, megillet **a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga**, beleértve a lakóhely vagy az ország elhagyásának jogát is. E jogot csak törvény korlátozhatja. A magyar állampolgárnak az országba való visszatérése sem korlátozható.

A **személyiséghez kapcsolódó jogok** védelméről az Alkotmány 59. § (1) bekezdése szól: „A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jó hírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.” A Polgári Törvénykönyv⁷ tartalmazza azokat a rendelkezéseket, amelyek a személyiséget védik. E jogvédelem alapvetően a nevesített, a személyiséghez kapcsolódó jogok védelme útján jut érvényre. Ilyen nevesített jog: a névhez, a jó hírnévhez, a képmáshoz, a hangfelvételhez, a magántitokhoz, a magánlakáshoz és a személyes adatokhoz való jog. A magánlakás sérthetetlenségét a maga eszközeivel egyaránt védi a polgári jog és a büntetőjog⁸ is.

Az Alkotmány 60.§ értelmében mindenkinek joga van a **gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára**. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa.

⁶ Alkotmány 9–14. §

⁷ Bővebben lásd a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 75–85. §

⁸ Bővebben lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 176. § magánlaksértés bűncselekmény.

Az Alkotmány az **egyenjogúság elvét** három helyen is deklarálja. A 70/A. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat bármely megkülönböztetés, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb különbségtétel nélkül.” Ezt a szabályt a „diszkrimináció tilalma” elnevezéssel is szokták illetni, az ellentétként létező megkülönböztetést „pozitív diszkriminációnak” is nevezik. A pozitív irányú (előnyös) megkülönböztetés egyik indoka a 70/A. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely szerint „a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.” A fentiekén túl az Alkotmány 66. § (1) bekezdése kimondja, hogy a Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

Az Alkotmány 64. §-a kimondja: „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy egyedül vagy másokkal együttesen írásban kérelmet vagy panaszt terjesszen az illetékes állami szerv⁹ elé.” A **petíciós jog** másik oldala az állami szervek ama kötelessége, hogy az ilyen beadványokkal érdemben foglalkozzanak és álláspontjukról vagy intézkedésükről ésszerű időn belül tájékoztassák az érintetteket.

Az **egyesülési és gyülekezési jog** lényegét az állampolgárok azon jogosultsága, amelyben érdekeik kinyilvánítására céljából állandó jellegű társadalmi szervezeteket és egyesületeket hozhatnak létre, illetve részt vehetnek már létrehozott ilyen szervezetek tevékenységében, valamint szabadon és korlátoktól mentesen gyűlhetnek össze. Az állampolgárok egyesülési és gyülekezési jogára vonatkozóan az Alkotmány 63. §-a tartalmaz rendelkezéseket. Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a Magyar Köztársaság elismer és biztosítja zavartalan gyakorlását. Az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket létrehozni vagy azok tevékenységében részt venni. A magánszemélyek, a jogi személyek, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei – tevékenységük célja és alapítói szándéka szerint – társadalmi szervezetet hozhatnak létre és működtethetnek.

⁹ Ebből a szempontból „állami szervnek” minősülnek mind a helyi önkormányzatok, mind pedig azok az ún. „testületi önkormányzatok” (pl. különböző kamarák) is, amelyek ugyan nem állami szervek, de törvény felhatalmazása alapján meghatározott körben hatósági feladatokat látnak el.

A **szólás és sajtószabadság a véleménynyilvánítás szabadságaként** értelmezhető. Erre vonatkozóan az Alkotmány 61. §-a tartalmaz rendelkezéseket. Ennek értelmében „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. Az állam elismeri és védi a sajtó szabadságát.” A véleménynyilvánítás szabadsága, a szólás- és sajtószabadság tipikusan első generációs politikai szabadságjog, amely a cenzúrával szemben született meg, s ott találjuk a polgári forradalmak valamennyi korabeli deklarációjában. Ugyanakkor a szólás- és sajtószabadság nem korlátlan alapjog. A véleménynyilvánítástól, a nyilvánosságtól megóvandó értékek és érdekek különbözőek. Ezen érdekek között szerepel az állam védelmének elve, pl. az államtitokkör, a nemzeti jelképek fokozott védelme, az igazságszolgáltatás védelme, vagy a köznyugalom védelme.

A **választójog** a képviseleti szervek létrehozását meghatározó jogszabályok összessége. Olyan politikai alapjog, mely a közügyekben való részvétel lehetőségét biztosítja az állampolgárok számára. A magyar választási rendszer alapelvei: a választójog általánossága, egyenlősége, valamint a szavazás közvetlensége és titkossága. A választójogon belül aktív és passzív választójog különböztethető meg. Az aktív választójog a választójogosultság joga (szavazati jog), míg a passzív választójog a képviselővé választhatóság joga. A polgári jogállamok egyes esetekben lehetőséget biztosítanak a képviseleti demokrácia helyett népszavazás kezdeményezésére (népszavazás kezdeményezésére irányuló jog). A helyi önkormányzás joga a választópolgárok közösségét illeti. Az önkormányzati testület – az ügydöntő helyi népszavazás által korlátozott módon – működik.

A **munkához való jogot** az alkotmány 70/B. §-a határozza meg. „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához. Az egyenlő munkáért mindenkinek, megkülönböztetés nélkül, egyenlő bér jár. Minden dolgozónak joga van olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének.”

A **pihenéshez való jog** kapcsolódik a munkához és a munkahely szabad megválasztásának jogához. Részletes szabályait a munkajogi jogszabályok tartalmazzák.¹⁰

Az Alkotmány 70/D. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez (**egészséghez való jog**). Ezt a jogot az állam a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

¹⁰ Erre vonatkozó részletes szabályokat a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény, a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény határozza meg.

Alkotmány 70/E. § (1) bekezdése értelmében: „A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak. A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.” **(Szociális biztonsághoz való jog.)**

Alkotmány 70/F.§-a és 70/G.§-a komplex módon deklarálja a **művelődéshez való jogot**, valamint a szervesen kapcsolódó jogosultságokat: „A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg. A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát. Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a „tudomány művelői jogosultak.”

Az alapvető köteleességek

Az állampolgári kötelezettségek cselekvési korlátokat határoznak meg a társadalmi életviszonyok fenntartása érdekében. Az állampolgári (alapvető) köteleességek az alkotmány alapján: jogszabályok betartásának kötelezettsége, közteherviselési kötelezettség, kötelezettség a haza védelmére, tankötelezettség.

A jogszabályok megtartásának köteleességét az Alkotmány „Záró rendelkezések” címet viselő utolsó fejezetének 77.§ (2) bekezdése deklarálja: „Az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok mindenkire egyaránt kötelezőek.” Az alkotmány 70/I. §-a úgy rendelkezik, hogy „Minden természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően a közterhekhez hozzájárulni.”

A közterhekhez való hozzájárulásnak több módja van, közülük a legfontosabb az adó-, illeték- és vámfizetési kötelezettség.

Honvédelmi kötelezettség. Az Alkotmány 70/H. § értelmében „A haza védelme a Magyar Köztársaság minden állampolgárának kötelessége.” A Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgár férfiakat – törvényben meghatározottak szerint – hadkötelezettség terheli. Akinek lelkiismereti meggyőződése a katonai szolgálat teljesítésével összeegyeztethetetlen, polgári szolgálatot teljesít. A Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára a törvény polgári védelmi kötelezettséget és rendkívüli állapot idejére honvédelmi munkakötelezettséget írhat elő. A természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek gazdasági és anyagi szolgáltatás teljesítésére kötelezhetőek.

A **tankötelezettség**¹¹ a művelődéshez való alapvető jog kötelezettségi oldalaként jelenik meg. Ezt a konstruktív életvezetés és az egyén szocializációja iránti társadalmi igény teszi indokolttá.

NEMZETKÖZI JOG

A humanitárius jog alapvető rendelkezései

A humanitárius jog a nemzetközi jog egyik önálló fejezetének a fegyveres összeütközések (hadviselés¹²) jogának részét képezi. A nemzetközi jog alkalmazásában háborúnak kell tekinteni a két vagy több állam egymással vívott fegyveres küzdelmét.

A hadviselés joga két jogot foglal magában:

- a háborúhoz való jogot (a háború indításának jogát);
- a háború során alkalmazott jogot.

A háború indításának joga. A XX. században a két egymást viszonylag gyorsan követő világháború rámutatott arra, hogy a helyi szinten induló konfliktusok is könnyen világméretű válhatnak, melynek a tömegpusztító fegyverek megjelenése miatt beláthatatlan következményei lehetnek. Ezért a nemzetközi jogászok törekvése arra irányult, hogy nem magát a háború fogalmát, hanem a háborút előidéző támadó cselekményt, az agressziót határozzák meg. Ennek nyomán az ENSZ Közgyűlése 1974. decemberében közfelkiáltással elfogadta az agresszió meghatározásáról szóló közgyűlési határozatot. Így e meghatározás nem vált jogszabállyá, de az agresszió értelmezésének és tilalmának ENSZ Közgyűlési szintű szabályozását jelentette. Ennek értelmében az agresszió fegyveres erő alkalmazása egy állam szuverenitása, területi épsége, politikai függetlensége ellen tekintet nélkül arra, hogy a fegyveres erő alkalmazását megelőzte-e hadüzenet vagy sem.

¹¹ Erre vonatkozóan lásd a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 6–7. §, 108–110. §, 131. §-okat.

¹² Latin kifejezéssel: „ius belli”.

2. ábra. Az ENSZ Békefenntartó egysége¹³

Az agresszió fajtái:

- egy másik állam területe elleni támadás, ideiglenes vagy tartós megszállása;
- egy másik állam területének bombázása, vagy bármely fegyver bevetése;
- egy másik állam kikötőinek vagy partvidékének fegyveres blokádnak alá vétele;
- egy állam bárhol tartózkodó fegyveres erőinek megtámadása (polgári repülőre, hajóra is kiterjed);
- egy állam saját területének átengedése harmadik állam elleni támadásra;
- egy másik állam területén nemzetközi szerződés alapján tartózkodó fegyveres erők szerződésellenes felhasználása (pl. a szerződés lejártá után a kivonulás megtagadása);
- egy másik állam területére fegyveres csoportok, zsoldosok, „önkéntesek”, terrorista különítmények küldése, vagy ilyen akciók közvetlen támogatása;
- egy másik államban kormányellenes felkelés, polgárháború szervezése, ösztönzése, támogatása, abban való részvétel;
- gyarmati és fajüldöző rendszerek elnyomása vagy az idegen uralom más formái alatt élő népek függetlenségi vagy felszabadító mozgalmával való fegyveres szembenállás (pl. gyarmati háború folytatása);
- minden más olyan cselekmény, amit az ENSZ Biztonsági Tanácsa annak nyilvánít;

¹³ http://www.honvedelem.hu/cikk/0/15830/sinai_ciprusi_felkeszites_pentek.html

A háborúra vonatkozó szabályok

A fegyveres összeütközések során alkalmazandó jog évszázadokon át szokásjogi jellegű volt, vagyis konkrét írott jogszabályok nem határozták meg. A háborúk jellegének és kiterjedésének mértékére tekintettel a XIX. század közepétől merült fel annak az igénye, hogy a hadviselés jogát írott, szerződésben meghatározott formában rögzítsék az egyes államok. A háborúra vonatkozó szabályokat a nemzetközi jogtudományban ún. hágai és genfi jogra szokták felosztani.¹⁴ Tekintettel arra, hogy a humanitárius jog szabályozása a XX. században mind a hágai, mind a Genfi jog szabályaiba beépültek, ezért a továbbiakban mindkét joganyag vonatkozó része tárgyalásra kerül.

Hágai jog a hadviselés szabályairól

Hágában 1899-ben, illetve 1907-ben tartottak nemzetközi konferenciát, melyen megszabták a hadviselés legfontosabb szabályait és kodifikálták az erre vonatkozó korábban keletkezett szokásjogot.

Az 1899. évi Hágai Konferencián egyezményt hoztak a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól. Egyidejűleg egyezményt írtak alá az 1864. évi Genfi Egyezmény alapelveinek tengeri háborúkban való alkalmazásáról. Mindezen túl nyilatkozatot fogadtak el egyrészt a mérgező gázok hadi alkalmazásának eltiltásáról, másrészt az emberi testben ellapuló lövedékek (az ún. dum-dum lövedék) alkalmazásának eltiltásáról.

Az 1907. évi Hágai Konferencián is több egyezményt fogadtak el. Így a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, az 1906-os Genfi Egyezmény alapelveinek a tengeri háborúban való alkalmazásáról, az ellenséges kereskedelmi hajók helyzetéről az ellenségeskedések kitörésekor, a kereskedelmi hajók hadihajókká átalakításáról, az önműködő úszó aknák elhelyezésének tilalmáról, a zsákmányjog gyakorlásáról, a semlegesek jogairól és kötelességeiről a tengeri háborúban.

Genfi jog a háború áldozatainak védelméről

A genfi joghoz azon egyezmények tartoznak, amelyek a háború áldozatainak védelmét szolgálják, ezért e joganyagot humanitárius jognak (a védett személyekre vonatkozó szabályoknak) is nevezik. A genfi joganyag két részből tevődik össze, egyrészt a hadra kelt seregek sebesültjei és betegei sorsának javításáról szóló 1864-ben, 1906-ban és 1929-ben a hadifoglyokkal kapcsolatos bánásmódról szóló egyezményből, ezek az egyezmények már nem hatályosak.

Az 1949-es Genfi Egyezmény amely (ma is hatályos) az alábbi területeket szabályozta:

- a hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról;
- a tengeri haderő sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javításáról;

¹⁴ Ez a felosztás ma már nem tekinthető pontosnak, tekintettel az újabb szabályozásokra, melyek a felosztás elemeit már együtt kezelik.

- a hadifoglyokkal való bánásmódról;
- a polgári lakosság háború idején való védelméről.

Azonban az I. világháborút követően a hágai és genfi joganyag szintetizálódása indult meg, mivel 1925-ben Genfben megerősítették a gázfegyverek alkalmazásának tilalmát, amelyet a baktériumfegyverekre is kiterjesztettek.¹⁵ A második világháború¹⁶, majd a vietnami háború¹⁷ tapasztalatai vetették fel a humanitárius jog további szabályozásának szükségességét.

Ezért 1977-ben Genfben humanitárius jogi konferenciát szerveztek, melyen két kiegészítő jegyzőkönyvet fogadtak el. Egyrészt kiegészítették a fegyveres összeütközések áldozatainak védelmét szolgáló I. számú Genfi Jegyzőkönyvet, amely az 1949. évi Genfi Egyezményeket egészítette ki, másrészt elfogadták a II. számú Genfi Jegyzőkönyvet, amely az 1949. évi Genfi Egyezmény nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések áldozatait védő közös harmadik cikkét bővítette ki. Ezzel összhangban 1977-ben az ENSZ keretében született egyezmény a környezetmódosító eljárások katonai, vagy bármely más ellenséges szándékú alkalmazásának eltiltásáról.¹⁸

A genfi (humanitárius) jog sajátossága, hogy annak rendelkezéseit nem csak a hadüzenettel indított háborúban kell alkalmazni, hanem a szerződő felek minden fegyveres összeütközése esetén, még akkor is, ha valamelyikük nem ismeri el a hadiállapotot. E szabályokat bármely idegen terület megszállása esetén is alkalmazni kell akkor is, ha a megszállással szemben semmiféle ellenállást sem fejtenek ki.

Az egyezmények akkor is kötelezik a részes államokat, ha a fegyveres összeütközésben szemben álló fél nem részese a Genfi Egyezményeknek, de azok rendelkezéseit egyoldalú nyilatkozattal magára nézve elismeri, vagy nyilatkozat hiányában ténylegesen alkalmazza azokat. A Genfi Egyezmények 3 cikke kimondja továbbá, hogy az emberiség alapvető követelményeit a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések (polgárháborúk) során is alkalmazni kell. Emberséges bánásmódban kell részesíteni azokat, akik az ellenséges cselekményekben nem vesznek részt, de azokat is, akik letették a fegyvert. Így a Genfi Egyezmények kifejezetten tilalmazzák az említett személyek megölését, megcsonkítását, kínzását, kínvallatását, közülük túszok szedését, a velük való megalázó bánásmódot. Büntetés kiszabására és ítélet végrehajtására csak bírói ítélet alapján van lehetőség. A sebesülteket és betegeket el kell látni és megfelelő ápolásban kell részesíteni.

A hadviselés szabályai

A háború megindítása

¹⁵ Hazánkban ezt az 1955. évi 20 tvr. hirdette ki.

¹⁶ Pl. a Drezda elleni légitámadás, melynek egyetlen éjszaka alatt 135.000 halálos áldozata volt.

¹⁷ Pl. a lombtalanítás érdekében alkalmazott vegyszerek káros hatása, vagy azok a kézfegyverek alkalmazása, melyek lövedékei a testben túlnyomást okozva a sebesült halálát okozzák.

¹⁸ Hazánkban az 1978. évi 29. tvr. hirdette ki.

Az 1907. évi III. Hágai Egyezmény értelmében az ellenséges cselekményeknek nem szabad megkezdődniük előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül, amely akár megokolt hadüzenetnek, akár ultimátumba foglalt feltételes hadüzenet alakjába foglalható. Tehát a háború megindítása fő szabály szerint hadüzenethez kötött. A hadüzenet valódi jelentőségét az a tény adja, hogy a hadüzenettel érintett másik félnek lehetősége nyílik a harci cselekményekre történő felkészülésre. Az ultimátum olyan feltételhez kötött hadüzenet, melyben meghatározott idő áll rendelkezésre meghatározott feltételek teljesítésére. A teljesítés elmulasztása esetén hadiállapot következik be.¹⁹

A hadviselő fél és a fegyveres erők nemzetközi joga fogalma

Hadviselő feleknek az államokat, vagy az ellenállási szervezeteket szokták nevezni. Azonban a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló Hágai Szabályzat az ellenséges cselekményekben résztvevő katonákat is hadviselő kifejezéssel jelölte. Az állam fegyveres erőit két részre osztja a nemzetközi jog: egyrészt reguláris vagy rendes haderőre, másrészt irreguláris vagy rendkívüli haderőre. A Hágai Egyezmények értelmében a reguláris (tehát sorozott, vagy önkéntes, illetve hivatásos) haderőnek külső szemlélő számára is felismerhetőnek kell lennie, azaz katonai egyenruhát kell viselniük. Ezáltal nyílik lehetőség a polgári lakosságtól való megkülönböztetésükre. A reguláris haderő két részre oszlik:

a) kombattánsokra (azaz harcoló haderőkre). Kombattánsnak minősülnek:

- az összeütköző felek fegyveres erőinek, az ezek részét alkotó néphadnak, (milícia) és az önkéntes csapatteknek a tagjai,
- az egyéb néphadnak és önkéntes csapatteknek a tagjai (partizánok is, ha vezetőjük olyan személy, aki alárendeltjeiért felelős, meghatározott és felismerhető jelvényt visel, fegyvereiket nyíltan viselik, hadműveletekben a háború törvényeihez alkalmazkodnak),
- a rendes fegyveres erők tagjai, akik azt állítják, hogy a hatalom részéről el nem ismert kormányuk van,
- a fegyveres erőket követő, de azoknak nem részét képezők, pl. szállítók az összeütköző felek kereskedelmi tengerészetének, valamint a polgári repülés személyzetének tagjai,
- a meg nem szállt területek önként fegyvert fogó lakossága (tömeges felkelés),

A kombattánsoknak joga van az ellenségeskedésben való közvetlen részvételre, de nyíltan kell viselniük fegyvereiket minden katonai összecsapásban, illetve amikor az ellenség látásának vannak kitéve. Azok, akik nem tartják be ezeket a szabályokat, elvesztik kombattáns státusukat, valamint azt, hogy az ellenfél fogságába esve hadifogolynak tekintsék. Ez esetben bírósági úton úgy kell eljárni velük szemben, mintha bűncselekményt követettek volna el.

A hadszíntér

¹⁹ Pl.: az 1914. július 23-án a Monarchia által Szerbiához intézett ultimátum 48 órát adott meghatározott feltételek teljesítésére.

A hadszíntér az a terület, ahol az ellenséges cselekmények folynak (ország felségjoga alatti területre). E fogalom alól kivételt képeznek:

- a semlegesített területek,
- a demilitarizált övezetek.²⁰

A tiltott célpontok, fegyverek és hadviselési módok

A hágai jog meghatározza a hadviselés tiltott célpontjait, fegyvereit és módjait. A hágai jog alaptétele, hogy a polgári személyek, a polgári lakosság és a polgári javak védelemben részesülnek, így nem lehetnek katonai támadás célpontjai. Köztük bizonyos javak fokozott védelmet élveznek, ezeket tiltott célpontnak nevezzük.

A Hágai Egyezmények értelmében tiltott célpontoknak minősülnek:

- a kulturális javak és kegyhelyek;
- a polgári lakosság életben maradásához nélkülözhetetlen javak (pl. ivóvízkészlet);
- a természeti környezet;
- a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények (atomerőmű, völgyzárógát).

A tiltott fegyverek

A hágai jog általános szabályként fogalmazza meg, hogy a hadviselő felek nem vehetnek igénybe tetszőleges eszközöket az ellenséges haderők megsemmisítésére. **Tiltott fegyvereknek minősülnek:**

- az 1899-es Hágai Egyezmény alapján az olyan fegyver, lövedék, vagy anyag alkalmazása, melynek hatása nem számítható ki, illetve amely szükségtelen szenvedést okoz (ennek alapján tilos a 400 grammnál könnyebb robbanólövedék és a dum-dum lövedék alkalmazása, a mérgeg és a mérgezett fegyver);
- az 1963. évi részleges atomcsendegyezmény hatálya alá tartozó nukleáris fegyverek;
- az 1968-as atomsorompó-egyezmény alapján a tömegpusztító fegyverek (atom-, biológiai és vegyi, röviden ABC fegyverek);
- az 1971-es ENSZ Közgyűlés által elfogadott egyezmény a baktérium- és toxinfegyverek kifejlesztéséről és megsemmisítéséről (Az egyezmény aláírói vállalták, hogy nem gyártják, kilenc hónapon belül megsemmisítik a fegyvereket, nem adnak át licencet sem.);
- a környezetmódosító eljárások katonai, vagy bármely más ellenséges szándékú alkalmazásának eltiltásáról szóló egyezmény hatálya alá tartozó anyagok.

²⁰ Demilitarizált övezetnek minősül az a hely, ahonnan minden kombattánst kivontak, mozdíthatatlan berendezéseit katonai célra nem lehet felhasználni, pl. erdő, az ott élő polgári lakosság nem követhet el ellenséges cselekményeket, és a területen szünetelnek a katonai tevékenységet támogató cselekmények, pl. a lőszergyártás.

Tiltott hadviselési módok

A nemzetközi jog nemcsak bizonyos fegyverek alkalmazást, hanem bizonyos hadviselési módokat is tilt.

Tiltott hadviselési módoknak minősülnek:

- a nyílt városok katonailag nem támadhatóak (nem védett település);
- kórházak kímélete;
- fosztogatás tilalma;
- tilos az álnokság (perfid cselekmény) amikor az ellenfél azt hiszi, hogy nemzetközi jogilag védett helyzetben van, pl. az ellenség ruhájának viselése, ENSZ lobogó kitűzése, stb, de megengedett a hadicsel alkalmazása;
- tilos a kémkedés (nem minősül kémnek a katonai egyenruhás katonai felderítő);
- tilos olyan parancs kiadása, amely alapján kegyelemnek nincs helye;
- tilos bántalmazni a fegyverét letevő, harcképtelen ellenséges erőket;
- tilos az a hadviselési mód, amely szükségképpen polgári áldozatot szed, vagy hatása ki nem számítható, pl. bakteriológiai fegyver;
- tilos az olyan támadás, amely annyi polgári áldozatot követel és anyagi kárt okoz, amely meghaladja a katonai előnyt (vitatott);
- az ún. Martens záradék (1907 Hága) alapján nem minden hadviselési mód megengedett annak ellenére, hogy nincs kifejezetten tiltva.

A hágai jog alapján tilalmazott hadviselési módokat a technikai fejlődés adta lehetőségek hamar meghaladták. Ezért az ilyen esetekre Fjodor Fjodorovics Martens javaslatát fogadták el Hágában 1907-ben. Az ún. Martens clausula lényege, hogy ha valamely nem szabályozott hadviselési mód összeegyeztethetetlen az emberiségi, vagy lelkiismereti tényezőkkel, úgy az tilos hadviselésnek minősül.

A légi hadviselés szabályai

A XX. században mind általánosabbá váló és egyre több áldozatot követelő légi háborúkban irányadó elveket az 1977. évi I. Hágai Jegyzőkönyvben rögzítették. Ennek értelmében a légi hadviselés során is különbséget kell tenni a katonai és a polgári célpontok között.

A légi hadviselés során tilos:

- a kifejezetten a polgári lakosság és javai ellen intézett támadás;
- a megfélemlítő terror légi támadás;
- az ejtőernyőst levegőben lelőni, ha végveszélyben ugrik ki a légi járműből (E szabály alól kivételt képez a deszant jellegű katonai tevékenység);
- az olyan harci eszköz alkalmazása, melynél nem biztosítható, hogy csak kizárólag hadi célpont ellen irányul;
- az olyan harci eszköz alkalmazása amely szükségképpen polgári áldozatot szed, vagy hatása ki nem számítható, pl. bakteriológiai fegyver;

- az olyan támadás, amely annyi polgári áldozatot követel, és anyagi kárt okoz, amely meghaladja a katonai előnyt.²¹

Humanitárius szabályok

A humanitárius jog általános szabályai

A védett személyek köre. A humanitárius jog alkalmazása szempontjából védett személyeknek minősülnek a sebesültek, betegek, hadifoglyok, hajótöröttek és a polgári lakosság.

A háborúban győztes fél kötelezettségei:

- a sebesültek összeszedése, ellátása (a halottakról halotti bizonyítványt kell kiállítani, és temetésükről is gondoskodni kell);
- külön megállapodás alapján az ellenséges fél szakértőinek beengedése a sebesültek, illetve a halottak felkutatására.

A sebesültek jogállása: A sebesültek jogállására az 1977. évi I. Genfi Jegyzőkönyv rendelkezései az irányadóak. A győztes kötelessége gondoskodni a sebesültekről, tilos velük kísérletezni, őket kínozni és kivégezni. Az egészségügyi személyzetnek feladata ellátása során megkülönböztető jelzésű karszalagot kell viselnie. Ezt a kórházakra és a járművekre, légi járművekre is fel kell festeni.²² A sebesült hadifogolynak minősül, tilos vele szemben a megtorlás. A sebesültekről nyilvántartást kell vezetni. Az elhunytakat el kell temetni, és a sírokat meg kell jelölni. Az 1859. évi solferinói ütközet hadszínterén látottak alapján fogalmazódott meg 1859-ben a svájci Henri Dunant-ban egy nemzetközi humanitárius szervezet létrehozásának gondolata, ez a szervezet a Vöröskereszt.

A védő hatalom. A védő hatalom olyan semleges, vagy az összeütközésben részt nem vevő állam, amely elvállalja a rábízott humanitárius feladatokat. A védő hatalom jogkörében eljáró államot a hadviselő felek jelölik ki. Ha ez nem vezet eredményre, úgy a Vöröskereszt kér az államtól egy legalább 5 állam nevét tartalmazó listát, melyet a másik féllel megtárgyal. Ha a védőhatalom gyakorlójáról nem egyeznek meg, a Vöröskereszt eljárásnak elfogadása kötelező. A védőhatalom saját területén központi tájékoztató irodát állít fel. Feladata az általános humanitárius jellegű ellenőrzés, tájékoztatás, a hadifoglyok jogainak biztosítása stb.

²¹ Az idézett szabály vitatott a nemzetközi jogban. Ugyanis az arányosság elve a gyakorlatban végrehajthatatlan, tekintettel arra, hogy nem mondható meg pontosan valamely katonai célpont megsemmisítésénél hány polgári áldozat számít még arányos veszteségnek. Nem tisztázott az sem, hogy ezen arány megállapításra ki, és milyen elvek alapján jogosult.

²² Ilyen a keresztény államokban a fehér alapon vörös kereszt, iszlám országokban a Vörös Félhold, Iránban a Vörös Oroszlán és a Vörös Felkelő nap, Izraelben a hatágú Vörös Dávid-csillag

A hadifoglyok jogállása: Hadifogoly a haderő bármely tagja, ha a másik fél – az ellenséges haderő – hatalmába került. A hadifogoly személye az ellenséges kormány hatalma alatt áll, nem pedig a fogvatartókéban. Így ha valakinek a hadifogolystátust nem biztosítják, a fogvatartó állam bíróságától kérheti azt. Nem minősül hadifogolynak a zsoldos. Zsoldosnak kell tekinteni:

- akit a hadműveletekben való részvételre toboroztak,
- aki több anyagi ellátást kap, mint katonatársai,
- aki nem állampolgára és nem is lakik a harcoló fél országában,
- aki nem tagja a hadviselő fél fegyveres erejének (pl. idegenlégiós).

A hadifoglyokra vonatkozó főbb humanitárius rendelkezések:

- a jogállását igazolólap bizonyítja, elvett értékeiről nyugtát kell adni,
- a hadifoglyot tilos emberi méltóságában, becsületében megsérteni,
- emberségesen kell szállítani, ruháztatni kell, a vallásgyakorlást lehetővé kell tenni,
- tilos megalázó vagy megerőltető munkára igénybe venni (tisztet csak akkor lehet munkára alkalmazni ha önként vállalkozik rá),
- biztosítani kell az otthonával való érintkezést, küldemény átvételét,
- az 1949-es Genfi Konvenció szövegét anyanyelvén ki kell függeszteni,
- panaszait képviselőik útján terjeszthetik elő,
- büntető vagy fegyelmi úton felelősségre vonhatóak (fegyverhasználat végső esetben felszólítás után lehetséges),
- bűncselekménye esetén az állam katonai bírósága jár el,
- szökése esetén csak fegyelmi felelősségre vonás alkalmazható (ismételt szökések esetén is!),
- az ellene indított büntetőeljárásról a védő hatalmat is értesíteni kell a tárgyalás előtt három héttel és ügyvédet kell biztosítani. Joga van fellebbezni, és semmisségi eljárást indítani (foglyok büntetése nem lehet súlyosabb, mint a hasonló cselekményért a saját állampolgára ellen szabnának ki). Ítéletről, halálos ítéletről a védő hatalmat értesíteni kell, a halálos ítélet az értesítés után 6 hónapon belül nem hajtható végre.
- haza kell szállítani a gyógyíthatatlan beteg, vagy egy éven túl gyógyuló betegeket, ha a gyógyítás ott hatékonyabb (1 éven belül gyógyulóak semleges országba szállíthatóak), erről a hadviselők által felállított orvosi bizottság dönt.

A polgári lakosság védelme

A polgári személyek jogállása

Polgári személynek minősülnek azok, akik sem a reguláris, sem az irreguláris fegyveres erőknek nem tagja nem tagjai. A polgári személyeket

- tilos megtámadni, éheztetni, javaikat elvenni,
- fosztogatás szigorúan tilos (kivétel rekvirálás: pénz és természetbeni szolgáltatás a haderő és az igazgatás számára, lehetőleg készpénzfizetés mellett!),

- lakosság élmezését, oktatását biztosítani kell,
- kijelölhető egészségügyi és biztonsági övezet vagy helyiség, amely bombázás esetén védelmet nyújt (itt terhes nőket, 15 év alattiakat, magatehetetlen öregeket lehet elhelyezni, ezt a kisebb területet fehér alapon keresztbefutó vörös szalagokkal kell jelölni,
- hasonló szabályok vonatkoznak a kórházakra, melyek csak gyógyító tevékenységet folytathatnak, és az ellenség katonáit is kötelesek ápolni.

A polgári lakosság védelmét szolgáló szabályok:

- tilos a kollektív büntetés és a túszok szedése,
- tilos a durva bánásmód, a kínzás,
- nem lehet a megszálló hatalom területére áttelepíteni,
- tilos toborzó propagandát kifejteni,
- 18 év felett közérdekű munkára (pl. romeltakarítás) foghatóak, de saját államuk elleni cselekményekre nem lehet kényszeríteni,
- ha hivatalnok, akkor nem kényszeríthető, hogy továbbra is állásában maradjon, ennek megtagadásáért nem büntethető (A hivatalnokok a megszállók szolgálatában nem kényszeríthetők munkára, vagyis arra, hogy a megszállók által szervezett államszervezetben továbbra is tisztséget töltsenek be),
- a régi büntetőjog hatályban marad, mely megváltoztatható, de ezt plakátokon közzé kell tenni,
- a megszálló katonai hatalom katonai bíróságai csak olyan ügyekben járhat el, melyeknek alapjául szolgáló cselekményt a megszálló hatalom nyilvánította annak.

A polgári lakosság védelmének érdekében polgári védelem (félig állami, félig társadalmi szervezet) működhet, mely nem a haderő tagja. Feladata az elsötétítés ellenőrzése, óvóhely-karbantartás, mentés, halott elszállítás, katonák beszállásolása. Speciális igazolvánnyal kell ellátni őket, speciális jelzésük: narancssárga karszalag, benne világoskék, egyenlő szárú háromszög. Fegyverük lehet, melyet a megszállók elvehetnek tőlük. A polgári védelem mentessége mindaddig fennáll, amíg katonai cselekményt nem hajt végre.

A hadviselésre vonatkozó szabályok végrehajtása, ellenőrzése, szankciója.

Az 1977. évi I. Genfi Jegyzőkönyv az 1949. évi egyezmények és az 1977. évi Genfi Konvenció megszegését háborús bűncselekménynek minősíti. Az Egyezményben részes államok vállalták, hogy a beosztott katonai személyekkel szemben olyan módon érvényesítik a megállapodás tartalmát, hogy a beosztott által elkövetett cselekményért a parancsnok is felel, amennyiben a beosztottja cselekményét tudhatta, vagy arról tudomást szerezhetett, illetve ha a végrehajtott cselekményért legalább gondatlanság terheli.

A felmerült vitáknál Nemzetközi Ténymegállapító Bizottság jár el. A Bizottság tizenöt tagú, pártatlanokból álló testület, melyet öt évre választanak. Eljárásukat öt főből álló tanácsokban folytatják le, melybe a hadviselő felek is delegálhatnak személyeket.

A polgárháború

Polgárháborúnak kell tekinteni a központi hatalomért, vagy valamely terület elszakadásért folyó, államon belüli fegyveres küzdelmet. A polgárháború két fokozatát különíti el a nemzetközi jog. Egyrészt különbséget tesz az 1977-es Genfi Jegyzőkönyv akkor, ha a szembenálló fegyveres erők az állam területének egy része felett ellenőrzést gyakorolnak, ott frontvonal alakul ki. Ekkor az alábbiakban részletezett szabályokat kell alkalmazni.

A polgárháború során harcképtelenné vált személyekkel szemben emberségesen kell bánni. Tilos a kínzás, a kínvallatás, közülük a túszok szedése. Tilos a lealacsonyító, megalázó bánásmód alkalmazása, büntetés bírói ítélet nélküli alkalmazása és végrehajtása. A sebesülteket és a betegeket el kell látni. Tilos a kollektív, csoportos büntetés alkalmazása, a nőkkel szemben az erőszak alkalmazása és a prostitúcióra kényszerítés. Tilos az elfoglalt területek fosztogatása és a 15 éven aluli gyermek besorozása. A lakosságot nem lehet saját területére internálni, de lehetőség van adott terület kiürítésére. A tilos fegyverekre vonatkozó szabályokat itt is megfelelően alkalmazni kell.

A polgárháború második fajtája az a helyzet, amikor a szembenálló feleket hadviselő felekként ismerik el, ilyenkor a hágai és a genfi joganyag minden szabálya maradéktalanul érvényesül.

A tengeri háború

A tengeri háborúban hadszíntér lehet a parti, beltenger, a nyílt tenger.²³ A küzdelmet hadihajók folytatják, de erre a célra kereskedelmi hajó is átalakítható, ha:

- az állam közvetlen ellenőrzésében vannak,
- hadijelvényt viselnek,
- tiszteletben tartják a háborús szabályokat.

A tengeri háború során alkalmazandó szabályok:

- nem védett kikötők nem lőhetőek,
- a hajó elsüllyeszthető, elkobozható (polgári is), személyzete hadifogolynak minősül,
- nem zsákmányolható: parti közlekedésre szolgáló hajó és halászhajó (a zsákmány jogosságáról a hajó kapitánya első fokon dönt, melyet egy speciálisan erre a célra létrehozott bíróság az ún. zsákmánybíróság vizsgál felül).
- A megengedett és tiltott hadieszközök megegyeznek az általános szabályokkal, az alábbi eltérésekkel:
 - tilos nem rögzített úszóakna telepítése (azért, hogy egy nem rögzített és szabadon úszó aknára esetleg évek múlva fusson rá egy kereskedelmi hajó);
 - blokádnak alkalmazható, feltétele, hogy tényleges legyen, előzetes bejelentés után történjen, valamennyi állammal egyenlő mértékben kell alkalmazni.

²³ Utóbbi ellenkezik az 1982-es tengerjogi egyezményvel, mely szerint a nyílt tenger csak békés célokra használható.

A tengeri hadműveletekben sor kerül tengerzár alkalmazására is. Tengerzár a tenger valamely részének hadműveleti zónává nyilvánítása, melyet mindenki saját felelősségre kereshet fel. Ez ellentétes a nyílt tengerek szabadságával. A tengeri háborúban hajótöröttnek minősül, aki kényszerűségről kerül a vízbe. A tengerből az ellenséget kötelező menteni. A tengeri sebesültekre külön kórházhajót kell létrehozni, melyet tilos megtámadni. A hajó pontos adatait kifutás előtt tíz nappal az ellenséggel is közölni kell.

A háború befejezése

A fegyverszünet

A hadműveletek során szükségessé válhat, hogy a szembenálló erők parancsnokai tárgyalásokba bocsátkozzanak. A felek közötti kapcsolatfelvételt szolgáltatja a parlament, vagy békekövet alkalmazása. A parlament védett személy fehér zászlóval, aki a kapcsolat felvételére felhatalmazással rendelkezik. A másik fél nem köteles fogadni, vele szemben biztonsági intézkedések foganatosíthatóak (pl. személyek bekötése, ruházatának átvizsgálása), de mentessége ekkor is fennáll. Mentessége elveszik, ha azzal visszaél, kémkedés, lázítás esetén.

Felelősség a háborús bűncselekmények miatt

A hadviselés szabályainak betartásáért maguk az államok felelősek. Az állam nevében azonban egyes személyek járnak el, és adnak ki parancsokat, utasításokat. A háborúkat az egyes államok fegyveres haderői vívják, azonban a fegyveres erők cselekményeit egyes személyek rendelik el, és hajtják végre. A harci cselekmények során a hadviselés és a humanitárius jog szabályainak megsértéséért felelős személyek nem kerülhetnek el a felelősségre vonást. Tehát a háborús bűncselekmények miatti felelősségre vonás az egyének speciális nemzetközi jogi felelősségre vonása a hadviselés szabályainak megsértése miatt. Ennek alapján az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió képviselői 1943-ban a moszkvai értekezleten fogadták a háborús bűnösök felelősségre vonásáról szóló deklarációt. A deklaráció kinyilvánította, hogy a háborús bűnösöket abba az országba fogják szállítani, amelyben cselekményeiket elkövették, és az ottani törvények alapján vonják felelősségre őket. Ugyanakkor a deklaráció leszögezte, hogy akiknek bűncselekményei nem függenek össze valamely konkrét földrajzi hellyel (ún. háborús főbűnösök) azokat a személyeket a szövetséges államok közös elhatározása alapján fogják felelősségre vonni.

Így a felelősségre vonás alapja a háború főbűnöseinek megbüntetéséről szóló 1945. augusztus 8-i Londoni Egyezmény volt. Az egyezmény melléklete szerint a felelősségre vonás kiterjedt:

- a béke elleni cselekményekre (agresszió más állam(ok) ellen),
- a háborús bűncselekményekre (a hadviselés szabályainak megszegése),
- a emberiség elleni cselekményekre, melyeket a polgári lakossággal szemben követtek el.

A felelőségre vonás érdekében 1945-ben hozták létre a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Bíróságot, mely négy bíróból állt, az ítélethozatalhoz három bíró szavazata kellett. Ezek mellett minden nagyhatalom egy-egy vádlót állított.²⁴

1998. július 17.-én, Rómában az ENSZ által rendezett diplomáciai konferencia Alapszabályt (Statútum) fogadott el a hágai székhelyű Állandó Nemzetközi Büntető Bíróság felállításáról és működéséről. A Statútum az egyéni, tehát személyre szóló büntetőjogi felelőségre vonás talajára helyezkedik, és kizárja joghatóságát a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek tekintetében.

A Bíróság joghatósága az államok nemzetközi közössége érdeke elleni legsúlyosabb bűncselekményekre terjed ki, így a népirtás (genocídium) emberiség elleni bűncselekmények (alapvető emberi jogok megsértése), háborús cselekmények, agresszió. A joghatóság gyakorlásának feltétele, hogy az elkövetés helye szerinti állam, vagy az elkövető állampolgársága szerinti állam a Statútum részese legyen. A nem részes államok egyes bűncselekményekre nézve elfogadják a Bíróság joghatóságát.

A NEMZETKÖZI JOG ÉS AZ EU JOGA

Az európai jog (közösségi jog) mind a belső jogtól, mind pedig a nemzetközi jogtól különböző autonóm jogrendszer, tehát nem része a nemzetközi jognak. A tagállamok belső jogához képest elsőbbségi joga van. **A közösségi jog forrásai a következők:**

Elsődleges jogforrások: alapszerződések, ezek módosításai, illetve az ezekre épülő, egyéb kiegészítő szerződések. Az elsődleges jogforrások közül kiemelt jelentősége van az Európai Közösséget létrehozó szerződésnek. Az alapszerződések hazánk csatlakozáskor belső jogforrással való kihirdetéssel válnak a hazai jog részévé.

Másodlagos jogforrások:

- Rendelet (regulation) Rendelettel jellemzően a közösségi célok tekintetében alapvető fontosságú tárgykörök kerülnek szabályozásra. A rendelet jellemzően közvetlenül alkalmazandó (külön nemzeti jogi átültetés nélkül válnak az egyes nemzeti jogrendszerek részévé) illetve általános hatályú (minden részletében minden tagállamban kötelező). Irányelv (directive) célkitűzéseket és elérendő eredményeket, nem pedig részletes, követendő szabályozást irányoz elő a jogalkalmazóknak, amelyek végrehajtására általában határidőt jelöl meg. Az irányelvek átvétele a nemzeti jogba adaptációt igényel (új jogszabály alkotása vagy a már meglévő módosítása), így nemzeti jogszabály születik, amelyben meghatározásra kerülnek a cél leghatékonyabb eléréséhez szükséges részletszabályok.

²⁴ A Nemzetközi Katonai Törvényszék 24 vádlott felett ítélezett. Közülük tizenkettőt halálra, hármat életfogytig tartófegyházra, hármat felmentett, a többiek pedig szabadságvesztés büntetéssel sújtott.

- Határozat (decision) meghatározott címzetteknek (tagállamok, egyes állampolgári csoportok, vállalkozások) szól, kötelező erővel is csak e címzettek vonatkozásában rendelkezik. A rendelethez hasonlóan közvetlenül alkalmazható, vagyis nincs szükség külön jogi intézkedésre az átvételéhez.
- Ajánlás (recommendation) és vélemény (opinion) nem minősül jogi normának, nincs kötelező ereje. Szükséges azonban, hogy a tagállamok figyelemmel kísérik ezen jogforrások tartalmát. Az ajánlás általában a címzettől bizonyos magatartást, intézkedést vár el, míg a vélemény egy-egy témával kapcsolatos álláspontot fejt ki, általában felkérésre.
- Az Európai Bíróság esetjoga. A Bíróság ítélezésének nincs precedens jellege (a korábban meghozott ítéletek nem kötik a Bíróságot) azonban az ítéletekben kialakított jogelvek kötelező erejűvé váltak és beépültek a közösségi jogforrási rendszerbe, annak kiemelkedően fontos részét alkotják.

A SZEMÉLYEK POLGÁRI JOGI VÉDELME

A Magyar Köztársaság Alkotmánya a XII. fejezetben deklarálja és garantálja a személyhez fűződő jogokat és azok gyakorlását. A személyhez fűződő jogokat – a polgári jog mellett – számos jogág oltalmazza. Így pl. a Büntető Törvénykönyv testi sértés, személyi szabadság megsértése, magánlaksértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmozás, becsületsértés, kegyeletsértés, stb. tényállásai.

A személyek védelme kétféle módon valósul meg a polgári jogban. Egyrészt a személyhez fűződő jogok védelme, másrészt a szellemi alkotáshoz fűződő jogok védelme keretében. A jegyzet az utóbbit nem tárgyalja, mivel a szellemi alkotások és azok jogi védelme a polgári jog egyik önálló, szerteágazó területe.

A személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó általános szabályok

A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, e jogok a törvény védelme alatt állnak. A személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó szabályokat a jogi személyekre is alkalmazni kell, kivéve, ha a védelem – jellegénél fogva – csak a magánszemélyeket illeti meg. A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás melyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért, vagy veszélyeztet. A személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés, vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.

A személyhez fűződő jogokat fő szabályként csak személyesen lehet érvényesíteni. A korlátozottan cselekvőképes személy jogainak védelmében maga is felléphet. Kivételt jelentenek a személyes joggyakorlás alól a cselekvőképtelenre vonatkozó, és az elhunyt emlékének megsértése miatti eljárások.

A cselekvőképtelen személyhez fűződő jogainak védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollévő személyhez fűződő jogok védelmében pedig hozzátartozója, vagy gondnoka léphet fel. Az elhunyt emlékének megsértésére vonatkozó szabályokat a jegyzet a kegyeleti jognál tárgyalja. Ha a jogsértést valószínűsítették és a késelem jóvá nem tehető kárral járhat, a bíróság ideiglenes intézkedést tehet, ennek során elrendelheti a jogsértés eszközének bírósági zár alá vételét. A személyhez fűződő jogok az Alkotmányból eredeztethetőek, ezért a Ptk. nem ad róluk tételes felsorolást, azonban a Ptk. 77–83.§-aiban a legfontosabb személyiségi jogsértéseket emeli ki.

Az egyes személyhez fűződő jogosultságok

A magánszemélyek hátrányos megkülönböztetésének (diszkrimináció) tilalma

Alkotmány 66.§ (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

70/A.§ (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

(2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.

Ptk.76. § A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetük szerint, továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.

A hátrányos megkülönböztetés (diszkrimináció) tilalmáról a jogképességnél meghatározottakkal összhangban rendelkezik a Ptk. A valamennyi embert egyenlő mértékben, minden megkülönböztetés nélkül megillető jogképesség kinyilvánítása mellett így személyhez fűződő jogsértésnek minősíti a magánszemély jogegyenlőségét csorbító hátrányos megkülönböztetését is. Jogvédelemre tehát nemcsak a nemi, faji, nemzetiségi vagy felekezeti hovatartozás szerinti hátrányos különbségtétel ad alapot.

A lelkiismereti szabadság, személyes szabadság, az élet a testi épség, egészség, becsület és az emberi méltóság védelme

A lelkiismereti szabadság²⁵ kiterjed a személyes meggyőződés, a világnézet szabad megválasztása mellett a választott vallás szabad gyakorlására, és a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad kinyilvánítására is. A személyes szabadság az ember széles cselekvési lehetőségét tartalmazza, így a tartózkodási hely és a lakóhely szabad megválasztásának, valamint a hivatás szabad gyakorlásának jogát foglalja magába. Az Alkotmány 55.§ (1) bekezdésének értelmében mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, amely csak törvényben meghatározott okból és törvényben meghatározott eljárás alapján korlátozható. Az élethez, az egészséghez és a testi épséghez való jog az ember legalapvetőbb joga. Az Alkotmány 54.§ (1) bekezdése kimondja, hogy minden embernek vele született joga van az élethez, amelytől senkit sem lehet önkényesen megfosztani. Az élethez való jog védelmét elsősorban a büntetőjog biztosítja, ezért a Ptk. erre vonatkozó külön rendelkezést nem tartalmaz.

A személyiség megvalósításának és kiteljesítésének fontos feltétele, hogy a társadalom tagjait valós értékek alapján ítélik meg. Ezt szolgálja a hírnév, a becsület és az emberi méltóság védelme. A becsület nem más, mint a személy társadalmi megítélése. Az emberi méltóság az egyedi értékektől függetlenül mindenkit megillet.

A névviselés védelme

A névviseléshez kapcsolódó legalapvetőbb szabály szerint mindenkinek joga van a névviseléshez. A névviselés két alapvető funkciója az azonosítás és a megkülönböztethetőség. Tudományos, irodalmi, művészi, vagy egyéb közszerepléssel járó tevékenységet – mások jogainak és törvényes érdekeinek sérelme nélkül – felvett névvel is lehet folytatni. A jogi személy nevének különböznie kell a korábban nyilvántartásba vett jogi személy nevéétől, amely hasonló működési körű, azonos területen tevékenykedik. A névviselési jog sérelmét jelenti más nevének jogtalan használata, vagy jogtalanul máséhoz hasonló név használata.

A tudományos, irodalmi, művészi tevékenységet folytató – ha a neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével – az érintett személy kérelmére saját nevét is csak megkülönböztető toldással, vagy elhagyással használhatja e tevékenység gyakorlása során. A névviseléshez való jog mindenkit megillet, lényegében azt jelenti, hogy jogszabály védi a már felvett nevet, egyben jogellenesnek tartja a jogosulatlan névhasználatot.

Jóhírnév védelme

²⁵ Lásd: Alkotmány 60.§ (1)–(2) bek.

Hírnév a személy társadalomban betöltött szerepének az értékelését befolyásoló ismereteket foglalja magában. Ezzel kapcsolatban alapvető elvárás, hogy az az objektív valóságot tükrözze. Alapvető követelmény, hogy az adott személyről kialakított vélemény tárgyilagos és korrekt legyen. Tehát a jóhírnév védelme nem tiltja a negatív véleményformálást és annak kinyilvánítását. Azonban a negatív, kritikai véleménynek is valóságúnak, tárgyilagosnak kell lennie. Mindezek alapján a jóhírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyére vonatkozó, sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy való tényt hamis színben tüntet fel. A jóhírnév megsértésének speciális esete a tömegtájékoztatási eszközök útján elkövetett hírnévrontás. Ez abban az esetben valósul meg, ha a fentiekben írt magatartást valakivel szemben napilapban, folyóiratban (időszaki lapban), rádióban, televízióban, vagy filmhíradóban, stb. tanúsítják.

A személyiségi jogok megsértése esetén igénybe vehető polgári jogi eszközöket a Ptk. 84.§ tartalmazza. Az így biztosított igényeken túl a Ptk.79.§-ra tekintettel helyreigazítást tartalmazó közlemény közzététele követelhető (helyreigazítás). A helyreigazítás közlésének határideje a tömegtájékoztatási eszköz jellegéhez igazodik. A helyreigazítást napilap esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő nyolc napon belül, folyóirat, illetőleg filmhíradó esetében a legközelebbi számban azonos módon, rádió, illetőleg televízió esetében pedig – ugyancsak nyolc napon belül – a sérelmes közléssel azonos napszakban kell közölni. A sajtó-helyreigazítás sajátos személyiségvédelmi eszköz. Csak az kérheti, akinek személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – utal, vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából felismerhető. Véleménynyilvánítás, értékelés, bírálat, valamint a társadalmi, politikai, tudományos és művészeti vita önmagában nem lehet sajtó-helyreigazítás alapja. Sajtó-helyreigazítás elrendelése iránt csak akkor lehet pert indítani, ha a helyreigazítást kérő irat az előírt harmincnapos határidőn belül érkezik a sajtószervhez. E határidő elmulasztása esetén igazolásra nincs lehetőség. A perben csak az írásban közölt kérelemben megjelölt tényállások helyreigazítását lehet kérni. A sajtóközleményben kifogásoltak valóságát a sajtószerv köteles bizonyítani. Ez vonatkozik az olyan sajtóközleményre is, amely híven közli más személy nyilatkozatát, vagy átveszi más sajtószerv közleményét. Nincs helye sajtó-helyreigazításnak, ha a sajtószerv büntetőeljárás jogerős befejezése előtt a valóságnak megfelelően tájékoztatta olvasóit a vádirat tartalmáról, a nyilvános tárgyalásról, vagy a nem jogerős ítéletről. Véleménynyilvánításként a jogosult válaszleveleinek közzétételét kérheti. Ennek megtagadása esetén a közzététel bírósági úton keresettel érvényesíthető.

A képmás és hangfelvétel védelme

A személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával, vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés. A képmás, vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatala – a nyilvános közszereplés kivételével – az érintett személy hozzájárulása szükséges.

Más képmásával, vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés a személyhez fűződő jogok megsértését jelenti. Ezért fő szabály szerint a képmás, vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához az érintett személy hozzájárulása szükséges. Kivételesen azonban a rögzített képmás, vagy hangfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható. Erre egyrészt nyilvános közszereplés (pl. tömegrendezvényeken készült felvétel), másrészt eltűnt, valamint súlyos bűncselekmény miatt büntetőeljárás alatt álló személy esetében nyomós közérdekből, vagy méltánylást érdemlő magánérdekből az eljáró hatóság engedélye alapján kerülhet sor.

Személyes titok védelme

Az Alkotmány 59.§ (1) bekezdése alapvető emberi jogként kinyilvánítja, hogy a Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a magántitok, és a személyes adatok védelme.

Titoknak minősülnek azok a tények, adatok melyek elleplezéséhez az érintett jogalanyak érdeke fűződik. Ezek az érdekek egyrészt az állam működéséhez (állam- és szolgálati titok) másrészt a magán- és jogi személyek személyes (magántitok, levéltitok), vagy gazdasági érdekeihez (üzleti, üzemi titok) fűződhetnek. A személyes titok gyűjtőfogalom, mely széles titokkört foglal magában. Így ide tartozik a levél-, magán-, üzleti, üzemi titok. A felsorolt titokkörrel kapcsolatos közös szabály, hogy azok jogosulatlan nyilvánosságra hozatala, vagy azzal egyéb módon való visszaélés személyhez fűződő jogot sért. A Ptk. alkalmazásában levélnek kell tekinteni minden lezárt küldeményt. A levéltitok megsértése megvalósulhat a levél illetéktelen megszerzésével, felbontásával, vagy illetéktelen személyhez történő továbbításával. Magántitoknak tekintendők azok az információk, amelyek megőrzéséhez az érintett személynek méltányolható indoka fűződik, melynek érdekében meg kell tennie azok titokban tartásához alapvetően szükséges intézkedéseket. (pl. orvosi, ügyvédi titok stb.) Üzemi, illetve üzleti titoknak minősülnek azok az adatok, melyek illetéktelen személy tudomására jutása veszélyezteti az üzem működését, vagy az üzletmenetet.

A magánlakás és a jogi személy céljaira szolgáló helyiség védelme

A magánlakás és a jogi személy céljaira szolgáló helyiség védelme sajátos helyet foglal el a személyiségi jogok között. Ugyanis a magánlakás és a jogi személy céljaira szolgáló helyiségek a személyiségi jogok gyakorlásának tárgyi feltételének tekinthető. A magánlakás körébe sorolható minden olyan helyiség, amely emberek életvitel céljából szolgáló tartózkodási helyének tekinthető. Jogi személy céljaira szolgáló helyiségnek minősül a jogi személy tevékenységének megvalósítására szolgáló helyiség (pl. közhivatal, közintézmény). A Ptk. tehát oltalmazza a magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiségekhez fűződő jogot, így annak zavartalan használatához, birtoklásához való jogosultságot.

A kegyeleti jog

Az ember halálával megszűnik az egyén jogképessége, azonban tovább „él” egyéniségének, életének társadalmi hatása. Az elhunyt személy emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó, továbbá az a személy, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. Ha a meghalt személy (megszűnt jogi személy) jó hírnevét sértő magatartás közérdekbe ütközik, a személyhez fűződő jog érvényesítésére az ügyész is jogosult.

A személyes adatok védelme

A személyes adatok védelmét az Alkotmány 59.§ (1) bekezdése, valamint a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról 1992. évi LXIII. törvény deklarálja. A hivatkozott jogszabályok lényegében, a személyes adatok feltárásáról és felhasználásáról az adattartalommal érintett személy rendelkeznek. Ez korlátokat jelent az adatkezelők és feldolgozók számára, mivel a személyes adatokat nyilvántartásba venni és felhasználni törvény eltérő rendelkezése hiányában – csak az érintett beleegyezésével szabad, másrészt az egyénnek joga van megtudni azt, hogy adatait milyen célra használják fel. A számítógéppel, vagy más egyéb módon történő adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti. Ennek garanciájaként a Ptk. – az Alkotmány rendelkezéseivel összhangban – két esetkört határoz meg.

Egyrészt a nyilvántartott adatokról az érintett személyen kívül csak az arra jogosult szervnek, vagy személynek lehet tájékoztatást adni, az érintett személy tájékoztatását csak abban az esetben lehet megtagadni, ha az állami vagy közbiztonsági érdeket sértene. Másrészt, ha a nyilvántartásban szereplő valamely tény, vagy adat nem felel meg a valóságnak, az érintett személy külön jogszabályban meghatározott módon követelheti a nyilvántartásban szereplő valótlan tény, vagy adat helyesbítését.

Polgári jogi igények a személyhez fűződő jogok megsértése esetén

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén követelni lehet:

- a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
- a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől magatartástól,
- a jogsértő nyilatkozattal, vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak,
- a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg a jogsértő mivoltától való megfosztását,
- kártérítést a polgári jogi felelősség szabályai szerint.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A tananyag elsajátításához az alábbiakban részletezett aktivitás szükséges Öntől:

- Olvasott szöveg feladattal vezetett feldolgozása;
- Olvasott szakmai szöveget kell megértenie;
- Rendszerekben kell gondolkodnia;
- Az olvasott szakmai szöveget a benne lévő feladatokhoz vezető útként értelmezve, problémaelemzésre, és problémafeltárássra van szükség;
- Válaszadás írásban, mondatszintű kérdésekre;
- Önállóan és egyedül dolgozik a tanulás során;
- Tapasztalatok értelmezése;
- A megjelölt jogszabályok használata, feldolgozása szükséges egyes feladatok megoldásához;

MEGOLDÁSOK

A címelem tartalma és formátuma nem módosítható.

1. feladat

Az Alkotmány 8. §-ának (4) bekezdése rendelkezik arról, hogy mely alapvető jogok gyakorlása nem függeszthető fel és nem korlátozható még rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem. A következő alapjogok tartoznak ebbe a körbe:

- az élethez való jog,
- az emberi méltósághoz való jog,
- a személyes szabadsághoz és biztonsághoz való jog,
- az ártatlanság véelme,
- büntető eljárásban a védelemhez való jog,
- a visszamenőleges hatályú büntető jogszabály alapján bűnösnek nyilvánítás és büntetés tilalma,
- a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága,
- a férfiak és a nők egyenjogúsága,
- a szülők joga gyermekük nevelésének megválasztására,
- a nemzeti és etnikai kisebbségek alkotmányos jogai,
- a magyar állampolgárságtól való önkényes megfosztás, illetőleg a magyar állampolgároknak az ország területéről való kiutasítására irányuló tilalom.

2. feladat

A polgári lakosság védelmét szolgáló szabályok:

- tilos a kollektív büntetés és a túsok szedése,
- tilos a durva bánásmód, a kínzás,
- nem lehet a megszálló hatalom területére áttelepíteni,
- tilos toborzó propagandát kifejteni,
- 18 év felett közérdekű munkára (pl. romeltakarítás) foghatóak, de saját államuk elleni cselekményekre nem lehet kényszeríteni,
- ha hivatalnok, akkor nem kényszeríthető, hogy továbbra is állásában maradjon, ennek megtagadásáért nem büntethető (A hivatalnokok a megszállók szolgálatában nem kényszeríthetők munkára, vagyis arra, hogy a megszállók által szervezett államszervezetben továbbra is tisztséget töltsenek be),
- a régi büntetőjog hatályban marad, mely megváltoztatható, de ezt plakátokon közzé kell tenni,
- a megszálló katonai hatalom katonai bíróságai csak olyan ügyekben járhat el, melyeknek alapjául szolgáló cselekményt a megszálló hatalom nyilvánította annak.

3. feladat

Polgári jogi igények a személyhez fűződő jogok megsértése esetén

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén követelni lehet:

- a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
- a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől magatartástól,
- a jogsértő nyilatkozattal, vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak,
- a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg a jogsértő mivoltától való megfosztását,
- kártérítést a polgári jogi felelősség szabályai szerint.

MUNKKANYAG

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

1949. évi XX. törvény az Alkotmányról.

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

A Polgári Törvénykönyv hatályba lépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. tvr.

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1994.

Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog. Aula kiadó 1998.

Dr. Novotni Zoltán: Polgári jog I. Tankönyvkiadó Budapest, 1992.

Dr. Solti Kálmán: Jogi ismeretek IV. kötet Emberi és kisebbségi jogi alapismeretek. Jegyzet a Rendészeti Szakközépiskolák tanulói számára. Belügyminisztérium 2001.

Dr. Solti Kálmán: Jogi ismeretek V. kötet Nemzetközi jogi alapismeretek Jegyzet a Rendészeti Szakközépiskolák tanulói számára. Belügyminisztérium 2001.

Dr. Solti Kálmán: Jogi ismeretek VI. kötet Polgári jogi ismeretek. Jegyzet a Rendészeti Szakközépiskolák tanulói számára. Belügyminisztérium 2001.

Nemzetközi jog Egyetemi Tankönyv Szerk: Dr. Herczegh Géza. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 1996.

Petrik Ferenc: A személyiség jogi védelme. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1992.

Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. Közgazdaság és Jogi Könyvkiadó Budapest 1979.

AJÁNLOTT IRODALOM

Dr. Nagy Károly: A nemzetközi jog, valamint Magyarország külkapcsolatainak története Antológia Kiadó, Lakitelek 1995.

Dr. Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei 1945–1993 Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1995.

A(z) 0731-06 modul 001-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
52 861 02 0000 00 00	Határrendész
52 861 06 0010 52 01	Határrendészeti-rendőr
52 861 06 0010 52 02	Közrendvédelmi-rendőr

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
8 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató